

i oblikovati, krajnju savjesnost, marljivost, strpljivost i ustrajnost. I nakon gotova posla, da se ne nada slavi i pljesku. Divno je definirao leksikografa dr. Johnson, kad je u svom Rječniku, koga je dvjestagodišnjica lani proslavljena, rekao: »*Leksikograf* je pisac rječnika, jadni nadničar«, ciljajući dakako rugalački na sebe. Rijetki su leksikografi, koji su za taj svoj predani rad od svoje zemlje dobili plemićke naslove (Murray, Craigie), postali članovi akademije (Littré) ili im je podijeljen počasni naslov profesora (Gustav Langenscheidt). Većinom je, kako Johnson veli, »kob onih, koji se kinje nižim životnim poslovima, da ih više progoni strah od zla, nego što ih privlači očekivanje dobra, da su izloženi kuđenju bez nade u hvalu, da padaju u nemilost zbog grijeha, ili da budu kažnjeni zbog nemara; da im uspjeh ostaje bez pljeska, a marljivost bez nagrade. Takvim zlosretnicima pripada i pisac rječnika. Svaki drugi autor može težiti za slavom, a leksikograf se može tek ponadati, da će umaći prijekoru. A i tom jadnom, negativnom zadovoljštinom obdareno je vrlo malo njih.«

AUDIATUR ET ALTERA PARS

Fran Tućan

S velikom pažnjom i zanimanjem pratim rad naše Pravopisne komisije, a vjerujem, da to čine i svi oni, kojima leži na srcu razvoj našeg književnog jezika. Iz povremenih napisa člana Komisije prof. Jonkea u »Jeziku« i dnevnoj štampi može se razabrati, da je Komisija od Novosadskog sastanka naovamo svršila velik posao. Uspješno je riješen čitav niz pitanja, pa sam se zato začudio, što su neki naši lingvisti, pa i jedan član Komisije, i nakon toga ponovo javno pokušali braniti protivne stavove od onih, koje je već bila zauzela Komisija. Zato smatram potpuno opravdanim i na mjestu odgovor prof. Jonkea na članak prof. Vukovića o pisanju glagolskih oblika futura I., to više, što držim, da je mišljenje prof. Jonkea ispravnije. Isto kao što je komisija dvojako riješila pitanje pisanja glagolskih oblika futura I., isto je tako, dvojako, postupila i svojim zaključkom o pisanju stranih vlastitih imenica. Usprkos tome napisao je prof. *Hamm* u 3. broju »Jezika« V. godišta članak pod naslovom »Pisanje tuđih imena«, u kojem nastoji dokazati, da je originalno pisanje stranih tuđih imena u našem latiničkom pismu j e d i n o ispravno i kulturno. Kako bi se prema tome moglo činiti, da je zaključak Komisije (ma da jedino pravičan) o tom pitanju pogrešan, budi mi dopušteno, da o tome iznesem mišljenje druge strane.

Smatram to pitanje nemalo važnim za razvoj naše, rekao bih radije, pismenosti negoli pravopisa. O njemu sam pisao u »Našem jeziku« još godine 1934. (sv. I.), zatim u »Vjesniku« od 18. V. 1952., a svoj sam stav usmeno opširnije izložio na proširenom sastanku Hrvatskog filološkog društva godine 1954., uoči Novosadskog sastanka.

Iznijet ću ukratko svoje mišljenje:

1. U našem jeziku razlikujemo 30 glasova i prema pravilima našeg pisma za svaki glas postoji određeni znak. Pritom se služimo dvjema vrstama znakova, koje su se razvile iz grčkog alfabeta, t. j. latinicom i ćirilicom. Međutim, naša i latinica i ćirilica imaju vrlo malo veze, kako s ostalim latinicama, tako i s ostalim ćirilskim pismima. I kao što nikome od pisaca, koji se služe ćirilicom, ne pada danas na pamet, da u našu ćirilicu unose znakove na primjer ruske ćirilice (naprečac pronađen primjer profesora *Натта демантира* dnevna praksa; nitko živ u nas ne piše na pr. *Ленин, Сталин, Толстой*), logično bi bilo, da se s našom latinicom postupa isto. 90% naših pismenih ljudi završilo je četverogodišnje ili osmogodišnje osnovno školovanje. Naučili su u čitanju i pisanju služiti se našom abecedom i azbukom: kad stanu čitati svoje knjige, novine i časopise, ustanovljuju, da im njihova štampa (osim časnih izuzetaka) piše stranim pismom, da im govori nemuštim jezikom.

Kad neki naš transkriptor napiše recimo *Galsvorti* umjesto recimo *Galzverdi* ili slično, kukom i motikom po njemu! Prof. Brozović je u dva navrata pismeno i jednom (na spomenutom sastanku) usmeno kritizirao našu uvaženu književnicu *Isidoru Sekulić*, što je mali britanski otok u Južnom Atlantiku transkribirala u jednom prijevodu *Tristan d' Akunha*, a da treba biti *Tristan da Kunja* (portugalski izgovor), jer se piše *Tristan da Cunha*. (Uzged budi rečeno, da, i u *Poovu* romanu i u *Sekulićkinu* prijevodu stoji *Tristan d'Acunha* odnosno *d'Akunha*). A što se međutim u dnevnoj štampi piše koješta, bez veze s originalnim pisanjem, to nikoga ne smeta. Nitko to i ne primjećuje i ne provjerava, a i tko će pamtit i kontrolirati sve one zavrzlake od pismena, kako se znaju pojavljivati. Glavno je, da se strano ime ne spominje fonetski, glavno je, da bude garnirano divnom, misterioznom, stranom nerazumljivošću. Primjera ima toliko, da bismo se zaprepastili, kada bismo ih sve navodili. Uzimljem u ruke današnji »*Vjesnik*« (23. VII. 1957.), četvrto izdanje. Strana 1. »... caru Etiopije *Haile Sellassieju* ...«, str. 3. »... cara *Haile Selassija* ...«, str. 2. *Trondheim* (umjesto *Trondheim*); str. 3. »... ministra *Louisa Bartoua* (umjesto *Barthoua*), »... u *Marsseillesu*« (umjesto *Marseilleu*). Taj se *Marsseilles* u članku spominje čak dva puta. Dalje, str. 3. »... u *Cardifu* (umjesto *Cardiffu*), »... i na istoj strani ... *Nikaragve* ...« (to je po mom ukusu, ali nažalost, po principu, koji je usvojila redakcija, treba da bude *Nicarague*). Na istoj strani nalazi se i jedan lijep primjer imeničkog pridjeva »*Edinburghški* ...« (Kako je teško izostaviti ovaj lijepi, nerazumljivi skup »gh«! Ali nažalost čak i naš dosadašnji pravopis to nalaže!). To su samo primjeri nasumce uhvaćeni i jednostavno provjerljivi. A kad bi se netko pomučio?! I to sve u jednom broju, jednog, i to u glednog lista. Da se razumijemo! Nije zato kriva ni redakcija, ni novinari, ni lektori, nego

naprosto sistem t. zv. originalnog pisanja stranih imena, po kojem bi svaki novinar morao hodati naokolo sa po dva, tri leksikona u džepu. A zašto je to potrebno i po čemu je taj sistem kulturni?! Zar zato, što to rade »svi civilizirani narodi, koji se služe latinskim slovima«, kako kaže dr. M. Zoričić u »Jeziku« broj 5/57. Taj »glavni argument« za originalno pisanje stranih imena velika je zabluda.¹ Interesantno je, kako naši ljudi ne provjeravaju stvari, koje se mogu vrlo lako provjeriti. A dovoljno je uzeti bilo koje strane novine i samo pročitati, kako Nijemci, Talijani, Englezi, Francuzi i t. d. pišu ime naše zemlje. I *Yougoslavie*, i *Jugoslawien* i *Yougoslavia*, i t. d., a nikada i nitko Jugoslavija. Jest, Francuz će pisati Don Quijote, ali će ga svaki bez izuzetka čitati Don Kižot (kod nas se govori, ne zna se zašto, Don Kihot umjesto Don Kihote). Talijani pišu *Hugo*, ali ga izgovaraju Ūgo. Španjolci bilo kojoj stranoj riječi, koja počinje sa skupinom »t«, dodaju sprijeda jedno »e« i tako i izgovaraju i pišu i čitaju. Svi se oni (izuzetaka ima posvuda) u ravnim tekstovima služe samo onim slovima, koja postoje u njihovim abecedama, koje su učili u osnovnim školama, a čitaju znakove i izgovaraju glasove po svojim jezičnim pravilima. Kad unose drugi znak, onda ga ispisuju drugim slogom. S druge strane, kada se radi o takvim imenima, gdje je akustična apercpcija važnija, bez sumnje će transkribirati. Već smo spomenuli ime naše zemlje. Navest ću još nekoliko primjera. I naziv za ženske čarape od tkiva najlon, u Italiji svi pišu *nailon* (a ne *nylon*), i to zato, što je akustički »najlon« nadvladao vizualni *nylon* (dokaz: svaka zagrebačka komisiona prodavaonica). Doktor Aljehin bio je tako znamenit šahist, da su ga Englezi morali transkribirati (kako ne bi postao tko zna kakav Oldžehajn) u *Alekhine* (zašto baš tako, to je njihova stvar). U »Vjesniku« od 7. VII. 1957., u napisu »Fenomeni genija«, govori se i o tome, kako je neki »Doktor Orlekhine igrao na slijepo odjednom 26 partija šaha«. Engleska transkripcija, plus mala tiskarska griješka, plus nesnalžljivost prevodioca i od doktora Aljehina postao je malone harlekin! Takvih primjera ima bezbroj.

U spomenutoj bilješci dr. Zoričić htio je, kako kaže, članku prof. *Hamma* (J 3/57.) dodati nekoliko argumenata pa piše: »Tako na primjer Francuzi, Talijani, Nijemci i Španjolci pišu Eden, iako znađu, da se izgovara Idn.« Otkuda to dr. Zoričić tako posigurno zna, kada baš prof. Hamm kaže: »Mi smo ga svi čitali i doživljavali kao Edena.«

Tako eto kaže prof. Hamm, samo pritom nije jasno, tko su ti svi. Tin Ujević je na primjer Poovu *Annabel Lee* doživio kao Lí, što se lijepo vidi iz njegova prijevoda te Poove pjesme.

¹ Tvrdnja, da svi civilizirani narodi, koji se služe latinicom, strana imena pišu *isključivo* izvorno, »krunski« je argument svih pristaša izvornog pisanja stranih imena, koji su sudjelovali u diskusiji o tom pitanju.

Sve to nekako ide, kada treba doživjeti *Edena*, *Cooka*, *Puccinija*, *Beethovena*, *Mozarta* i tako dalje, kad je sklop glasova kako tako izgovorljiv, pa ma to bilo i krivo prema originalu, ali kako će možda i neki jači intelektualac doživjeti *Źssingeaux*, *Mullaghareirk*, *Miedzyrzecz*, i t. d. Nikako, jer ih ne može ni pravo ni krivo akustički apercipirati. U tome baš i jest najveća nesreća, što se time naš čovjek lišava čitavog niza pojmova, koje je vizualno primio (percipirao), ali ih nije usvojio (apercipirao). Toga je svijestan i dr. *Hamm*, ali ga to ne zabrinjava: »... mnogi političari i onako već za kratko vrijeme iščezavaju s pozornice, na koju su se popeli, pa što da im se onda pamte imena?«

Kako je ljudski govor star gotovo koliko i ljudski rod, to se kod čovjeka i neobično razvio govorni centar u mozgu kao i adekvatni centar za pamćenje zvukovnih manifestacija. Pismo je izmišljeno, u poređenju s tim, tek pred relativno kratko vrijeme, kao pomoćno sredstvo sporazumijevanja čovjeka. *Riječ* je dakle *akustična* kategorija i kada je vidimo napisanu, mi joj dajemo adekvatnu akustičnu formu i kao takvu je pamtimo. (Kod djece i ljudi, koji malo čitaju, opazit ćemo, kako čitajući tiho izgovaraju pročitano. Bigotke to čine, da ih bog čuje.) Ja ću Šekspirovo ime znati napisati u originalu, jer sam akustički apercipirao i riječ *Shakespeare*, ovako kako je napisana. Već Sjenkjeviča. Masačsets, Kanektikat i t. d. ne ću moći ispisati bez zavirivanja u neku priručnu knjigu.

Protivnici fonetske transkripcije često spominju, kako ona otežava snalaženje u raznim udžbenicima, atlasima i naučnim publikacijama i kako se — opet — »civilizirani narodi« ne služe tom praksom. Volio bih da vidim neku, bilo kakvu, talijansku, naučnu ili popularnu publikaciju, starijeg ili novijeg izdanja, gdje se govori o Splitu, Rijeci, Zadru i t. d.! Bez obzira na irendentu, to je posve razumljivo! Ni mi ne ćemo nikada i nigdje pisati *Roma*, *Napoli*, *Trieste* i tako dalje. Štampajmo svoje naučne publikacije!

D. Brozović u »Vjesniku u srijedu« od 6. X. 1954. piše, kako prilikom prevodenja s ruskog jezika povijesti engleske i francuske književnosti nije bila najveća muka prijevod, već nalaženje francuskih i engleskih originala prema ruskoj transkripciji. Dabome, jer tu povijest nisu pisali, da nekomu olakšaju prijevod, već da svoj narod upoznaju s tim predmetom.

Prelistavam džepno izdanje *Rand McNally: World Atlas* (1952) i otvaram kartu Jugoslavije. Jest, gotovo sva imena ispisana su našim pravopisom, ali: *Yugoslavia*, *Serbia*, *Croatia*, *Montenegro* i t. d., a ispod *Belgrade* odštampano je u zagradi *Beograd*. Ne treba međutim zaboraviti, da je taj atlas komercijalni i propagandni artikl, namijenjen »širokoj međunarodnoj potrošnji«, a u kojem su ipak one, sebi više manje poznate pojmove, nazvali na svoj način, dok su Žepče, Črnomelj, Prištinu i t. d. jednostavno, i mora se priznati, točno i solidno... prepisali. Kako će ih čitati? Pokušajte načiniti pokus s nekim Englezom pa ćete čuti!

2. Stvar je kako tako podnošljiva, kad se radi o stranim vlastitim imenicama u nominativu singulara; no nađemo li se u prilici (ili neprilici), da takve riječi moramo sklanjati ili stvarati njihove pridjeve, nailazimo često na upravo nerazmrsive probleme. Prema dosadašnjem našem pravopisu moramo pisati na primjer: *Poea*, *Baudelairu*, *Vichyjem* i t. d. Zar nije i bolje i logičnije i razumljivije *Poa*, *Bodleru*, *Višijem*? Ili još drastičniji (da ne kažem upravo smiješan) primjer. Ma da znamenitog talijanskog pjesnika svi poznajemo kao Petrarku, moramo ga pisati *Petrarca*, ali u dativu, kada bismo željeli pisati Petrarci, moramo, po našem pravopisu, pisati *Petrarki*! Još je kompliciranija stvar sa stvaranjem pridjeva. Karakterističnim primjerima mogle bi se ispuniti čitave stranice. Prema našoj uvriježenoj pravopisnoj praksi treba pri stvaranju pridjeva zadržati u riječi originalnu ortografiju što je moguće dulje i dodati naš pridjevski nastavak. Prema tome, iako svi dobro znamo za Versaljski ili Versajski ugovor, moramo ga ne znam za čije babe dušu pisati *Versailleski* ugovor; poljoprivrednicima dobro poznatu »bordošku juhu« treba pisati ne znam ni sâm kako (*Bordeaux*). Zanimljivo je, da je opće usvojeni pridjev od *New-York newyorški* (moralo bi zapravo biti *newyorčki*), te su se ovdje i etimolozi u dočetu prilagodili akustičnom fenomenu.

3. Latinica i ćirilica. Protivnici transkribiranja uporno nastoje dokazati, kako je latinica, i to svaka, jedno, a ćirilica, i to svaka, drugo. I na tome grade čitavu zgradu nekih argumenata za svoj stav. Prof. Hamm ide u svom članku (»Jezik« 3/57.) tako daleko, da smatra, kako bi naši pisci, koji pišu ćirilicom, mogli, kako on kaže, »transliterirati« na primjer s ruskoga. Zaista bi bilo divno, kada bi netko pokušao da zbrku, koja je, protiv svih pravila logike, unijeta u našu latinicu, unese i u našu ćirilicu. Naravno, »argumenti« postoje; ako mi možemo unositi u ravan tekst naše latinice znakove kao *W*, *Q*, *U* i t. d., zašto ne bismo mogli i u ravan tekst naše ćirilice unijeti na primjer znakove *Ѡ*, *ѡ*, *Ѣ*, *ѣ* i t. d.

Ti naši ljudi nikako ne će da shvate, da su naša i ćirilica i latinica identično pismo s tom razlikom, što za pojedine glasove upotrebljavaju različite znakove. Tvrdnja je prof. Hamma, da činjenica, što na primjer Englez za pojedini glas, recimo naš č, upotrebljava više grafema, »da to na stvari ništa ne mijenja, jer će svakome biti jasno, da ta slova na određenom mjestu u njegovu pravopisu označuju samo »č« i ništa drugo«. Uvidom u svaki rječnik možemo se uvjeriti, da *ch* na engleskom može biti i *č* i *k* i *š*, i to na određenom mjestu riječi, na njenu početku s vokalom »a« iza sebe. Na primjer: *chapter* (čit. č...); *character* (čit. k...); *charade* (čit. š...). Ne samo to, ima čitavih potpuno jednakih riječi, upravo kod vlastitih imena, koje se izgovaraju potpuno različito. U tom zapravo i jest vrijednost našeg pisma, što *uvijek* i na *svakom* mjestu određeni znak određuje isti glas. Riječ Šekspir bit će po našim pravilima *uvijek* i *samo* Šekspir, dok se ta riječ na engle-

skom dade ispisati na preko 4.000 načina, pa se i sâm Šekspir potpisivao na nekoliko načina.

Na neke navode mog članka u »Vjesniku« (18. V. 1952.) odgovorio je D. Brozović ovako (Vj. 16. X. 52.): »Fr. T. misli, da bi Englezi bili bezgranično zahvalni onome, tko bi im reformirao pravopis po principu za svaki glas jedno slovo. No Englezi su odbacili na stotine takvih projekata i odbacit će sve buduće. Fr. T. valjda smatra, da je netko podvalio jednim Englezima izmislivši njihov današnji pravopis.« Bez obzira na superiorno ironičan ton gornjeg pasusa, D. B. citira netočno. Ja sam doslovno napisao »za *sličnu prikladnu* reformu, na primjer engleskog jezika, Englezi bi bili bezgranično zahvalni«. Da, tako sam mislio, i D. B. me je u to još više uvjerio. Ja nisam kriv, što on iz svojih vlastitih podataka ne izvlači logične zaključke.

Iz samog početka njegova članka doznao sam, da se i u Francuskoj »sada vode žučne polemike o eventualnoj promjeni pravopisa«. Prema tome, i Francuzi bi bili zahvalni za *prikladnu* reformu pravopisa. A to, što su Englezi odbacili već na stotine projekata (što također nisam znao), dokazuje, da ih to pitanje itekako zanima, te da bi reformatoru bili doista zahvalni. Uostalom, poznato je, da je i Bernard Šo oporučno ostavio ogromnu svotu, kao nagradu onome, tko reformira engleski pravopis. Da bi svaka reforma u francuskom ili engleskom jeziku značila samo više ili manje približavanje našem principu, mislim, da je jasno.

Dalje u istom članku Brozović kaže: »Važno je utvrditi, da je zabluda, kako je naša latinica nešto izuzetno u svijetu i kako ona ne podnosi etimološkog pisanja tuđih imena. S ćirilicom je drugo, i to sa svakom ćirilicom.« Već sam ranije govorio, koliko je to netočno.

D. B. piše: »Oni obojica (t. j. profesor Erdeljac i ja. Op. p.) smatraju, da su naša latinica i naša ćirilica neka izuzetna pisma, kvalitativne kategorije od drugih pisama, a naš da je pravopis nešto bitno različito od svih drugih pravopisa na svijetu. Oni su tom zabludom (inače u nas dosta proširenom) tako fascinirani...« Da nismo ni najmanje fascinirani i da to nije samo mišljenje velikog broja naših ljudi, neka dokumentira i ova notica izišla u »Vjesniku« od 8. V. 1953.

»Glasilo lijevog krila Laburističke stranke Velike Britanije »Tribune« u jednom je broju objavilo članak o svjetskom jeziku. Tom je prilikom došlo do izražaja mišljenje, da bi trebalo kao svjetski jezik usvojiti ruski, koji je navodno vrlo jednostavan naročito u pogledu fonetike. Nakon objavljenog članka stiglo je pismo uredništvu od poznatog engleskog lingviste A. P. *Fletcher*a, koji smatra, da je ruska gramatika neobično komplicirana i često potpuno nelogična. Osim toga, i fonetika nije tako jednostavna, kao što je to pisac članka htio prikazati.

U pismu *Fletcher* naglašava, da je srpskohrvatski alfabet vrlo sličan ruskome, ali da je mnogo praktičniji i bolji. On naglašava, da za svako

slovo postoji znak, a i vokali su mu jednostavni. Na kraju *Fletcher* zaključuje, ukazujući ponovo na te činjenice, da je srpskohrvatski jezik očito jezik budućnosti.«

Nemamo razloga da taj argument ne prihvatimo.

4. Postavlja se pitanje, kako da transkribiramo. Svaki narod teži tome, da opće poznata imena prima kao svoja. To nije više transkribiranje, nego usvajanje. Francuzi Aristotela zovu *Aristote*, Mikelandela Mišel Anž (*Michel Ange*). Mi zovemo Dioklecijana (*Diocletianus*) Dukljaninom, a poznato je, na kakve smo sve načine usvojili različita latinska, grčka i židovska imena svih mogućih božjih ugodnika. Istina je, da se zasada kod nas još griješi u transkribiranju, ali to nije nepremostiv problem, i zamjerkama u članku *Criticusa* (»Vjesnik«, 15. IX. 1954.), potpuno opravdanim, dade se doskočiti. Nije bitno, da li ćemo pisati i izgovarati Moom ili Moam; važno je, da ga nekako nazovemo, da mu damo, da tako kažem, naše ime, koje, dakako, može biti ili Moom ili Moam. Ne znam, zašto je Brozoviću »gideovski«, ako se ispravno transkribira »židovski«, smiješno. On će »razbijati glavu«, da li je Rid *Carol* ili *Henry Reed*, *Charles Reade* ili *Forest Reid*. A kako će mu biti s muzičarom *Bachom*, kad ih je samo u jednoj familiji bilo tko zna koliko, a da ne govorimo o raširenosti njemačkog imena *Bach* uopće. Što će mu onda koristiti ono »c«, što ga nepotrebno ubacuje u naše pisanje? Muči ga atlantski Kan (ma da ne bi bila nesreća, kad bismo ga pisali Kaen) i sredozemni Kan. Tã imamo i mi i Brod na Kupi i Brod na Savi, a Nijemci tko zna koliko Frankfurta, pa ipak nema nikakve zbrke. U Zagrebu postoje dva advokata doktora Vladimira Horvata (vidi telefonski imenik), a da ne govorimo o beogradskom Jovanu Popoviću. Ma da im to tu i tamo sigurno stvara po koju malu smetnju, ipak se nadam, da su usprkos tome u dobru zdravlju.

Za transkribiranje stranih vlastitih imena jedina je zapravo poteškoća s engleskim jezikom. Prof. Filipović sa Zagrebačkog sveučilišta u jednom je svom predavanju izjavio, da se i taj problem dade riješiti po nekom ključu, te da on sprema izdavanje brošure, u kojoj daje točne upute za približno najtočniji izgovor engleskih riječi našim glasovima.

Zar se ne bi mogla osnovati Komisija stručnjaka u okviru Jugoslavenske radiodifuzije, koje bi u svakom slučaju bila mjerodavna, kako će se u našem jeziku izgovarati, pa prema tome i pisati strana vlastita imena? (Spikeri naime ne mogu i ne smiju doživljavati *Edena* kao *Edena*, već moraju svako strano ime izgovoriti našim glasovima, ali približno točno prema originalu.)

Htio bih ovdje upozoriti na još jednu zabludu. Prof. Hamm naime tvrdi, da se u vijestima na našem radiju u 22 sata (Beograd!!!) može čuti »hiperkorektno« *Dizldorf*, zatim *Bôn* i tako dalje, pa nadovezuje, da to nisu krivi spikeri, nego činjenica, da im se imena daju u fonetiziranom obliku. On je

uvjeren, da bi oni *Bonn* i *Düsseldorf*, da ih vide ovako napisane, ispravno pročitali, kao što na primjer *Burns* »čitaju pravilno *Börns*«.

Pri tom svemu treba znati: prvo, da i zagrebački spikeri dobivaju strana imena u fonetiziranom obliku (volio bih vidjeti spikera, koji bi u vijestima, koje se često dobivaju minutu prije emitiranja, mogao čitati ispravno sva moguća vlastita imena svih jezika na svijetu); drugo, da su oni spikeri, koji su čitali *Dizldorf*, krivi zato, što spiker mora pročitati ispravno i onda, ako je posrijedi bilo *lapsus mentis* urednika, bilo *lapsus digiti* prepisivača, osim ako se ne radi o njegovu *lapsusu linguae*; treće, »*Börns*« nije pravilno, i to s dva razloga: s jedne strane zato, što se u našem govoru mogu upotrebiti samo naši glasovi (toga se pravila, što je sasvim u redu, imaju pridržavati svi spikeri), i s druge strane, jer profesor Filipović, koji je stručnjak za engleski jezik, tvrdi, da je pravilan izgovor tog imena u našem jeziku *Bernz*.

U ovoj su diskusiji o pisanju stranih vlastitih imena i prof. Hamm i prof. Brozović u nekoliko navrata spomenuli, kako je svako pismo u početku fonetsko, »a nakon par stoljeća postaju etimologijama. Tako će jednom biti i u nas, kad se u dalekoj budućnosti izmijeni izgovor.« (Citat je Brozovićeve, a prof. Hamm kaže isto drugim riječima.) Ma da se ta tvrdnja dade itekako pobijati, jer nisu svi pravopisi nastali na isti način (grčki pravopis je na primjer i danas isto tako fonetski, kakav je bio i prije 2000 godina), konstatirajmo samo dvije činjenice. Prvo, da smo mi imali, recimo, sreće, te su se u našem narodu u doba nacionalnog preporoda rađali ljudi poput Vuka, Gaja, Radičevića, Miklošića, Vraza i t. d. Drugo, svjetski se jezici i pravopisi danas — u doba radija, televizije, ton-filma, silno razvijenih saobraćajnih veza i t. d., kad ljudi dolaze više u međusobni dodir — ne će onako brzo mijenjati kao prije, kada je svako selo imalo svoj specifičan govor.

Isto tako navodi, kako naša fonetika nije dosljedno provedena (obojica navode uglavnom iste primjere: gradski i gracki; gospodski i gospočki i t. d.), nemaju s našim problemom puno veze.

Prije nego završim, htio bih još upozoriti na neukusnu praksu, da neka naša poduzeća ispisuju svoje ime ili naziv stranim pravopisom, kao *Inter-public*, *Ghetaldus*, *Croatia* i t. d. Zašto ne Interpublik, kad će ga stranac (a to je očito učinjeno zbog »veze s inozemstvom«, jer inače je besmisleno), na primjer Englez, u *oba slučaja* čitati Interpablik, Francuz Enterpiblik, Nijemac Interpublik, a kod našeg se čovjeka samo stvar zamršuje? Zašto našem Getaldiću u našoj zemlji nadijevati talijansko-latinsku kombinaciju imena, isto mi nije jasno. A ako se i naša Tvornica baterija već mora nazvati latinskim imenom, zašto je ne bismo pisali Kroacija, kao što je još prije 50 godina pisao Matoš.

Na kraju htio bih za rješenje čitavog problema pisanja stranih vlastitih imenica na našoj latinici dati svoj konkretan prijedlog, koji je potpuno u skladu sa zaključcima Pravopisne komisije:

Sva vlastita imena mogu se pisati dvojjako: izvorno i fonetskom transkripcijom. Ako se piše izvorno, treba pisati drugom vrstom sloga (kurzivom ili masnim slovima) u svakom onom slučaju, ako u napisanoj riječi postoji znak, koji ne poznaje naša abeceda, ili znak, koji ima različitu glasovnu vrijednost negoli istovrsni znak naše abecede. Jednako treba postupati i sa citatima i uzrečicama na stranim jezicima, ako nisu stavljani u navodnike.

Prema tome mogu se običnim slovima pisati strana vlastita imena kao što su Verdi, Kairo, Madrid, Adenauer i tako dalje, a na primjer: Versaj, ili *Uersailles*, Vašington ili *Washington*, Dales ili *Dulles* i tako dalje.

Mislim, da čak ne bi bilo naodmet, da se u istom napisu, po volji i ukusu pisca, izmjenjuju oba načina, čime bi se samo pridonijelo podizanju opće kulture našeg čovjeka, što je na kraju, vjerujem, želja, i pristaša i protivnika fonetske transkripcije stranih vlastitih imena u našem pravopisu.

VARIJACIJE NA TEMU PRENOŠENJA AKCENTA NA PROKLITIKU

Bratoljub Klaić

(Nastavak)

Među primjerima za prenošenje brzog akcenta kod dvosložnih imenica i-deklinacije nalazimo više primjera za tip *mlādōst mlādosti*: »Počne govorit, jer ōn je budućnost i prošlōst znao« (Ilij. XVIII, 250), zatim: »... kojim je Zeus-bog | Od rane mladosti dao do ū starōst, bojeve teške | Da nam valjade biti...« (Ilij. XIV, 86), te: »Nego se nā svjetlōst brže požuri, sinko, i gledaj | Da to upamtiš sve...« (Od. XI, 223), kako valja čitati i u neoznačenom primjeru: »Krvava bješe po leđma, a na svjetlost posla je Zeus-bog« (Ilij. II, 309).

Na proklitici je brzi akcent i u tipu *čēljūst čēljūsti*, kako se vidi iz primjera: »Oružjem zāblastā polje, i društvo mi ū bježān ružnu | Nagna gromovni Zeus...« (Od. XIV, 268). Tako valja čitati i u neakcentuiranom primjeru: »Jer ga udari kamen oštřljati u gol'jen desnu« (Ilij. IV, 518), gdje je dakako akcent ū gol'jēn. Kako u ovaj tip idu i kolektivne imenice na -ād, očekivali bismo i momčād, ali u Od. XXIV, 428 čitamo i momčād, tako da nije jasno, treba li u neakcentuiranom stihu: »Zbunjeni zašto stojite ovako na lanād nalik« (Ilij. IV, 246) čitati nā lanād ili nā lanād.

Brzi akcent na proklitici ima među dvosložnim imenicama i-deklinacije i tip *rāvan rāvni* sa dosta potvrda baš za ovu riječ, od kojih evo samo jedne: »Ajasa dva su Trojance uzbijala, ko što brežuljak | Ustavlja vodu šumovit daleko se ū rāvan šireć« (Ilij. XVII, 748).

Ovdje ću spomenuti imenicu *māti mäterē*, koja na proklitici ima spori akcent: »Osam ih, à mati, što ih izlēgla, deveta bješe« (Ilij. II, 313), te u